

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MANTIQUIY TAFAKKUR RIVOJLANISHINING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Asqarov Anvarjon Rahimjon o'g'li
o'qituvchi, Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya: *Ko'pincha aqliy tayyorgarlik deganda bolaning ma'lum bir dunyoqarashi jonli tabiat, insonlar va ularning mexnatlari haqidagi bilimlari tushuniladi. Ushbu bilimlar maktab beradigan ta'limga asos bo'lishi mumkin, lekin so'z boyligi, ma'lum xatti-harakatlarni bajara olish layoqati bolaning maktabga aqliy tayyorgarligining asosiy ko'rsatkichi bo'la olmaydi. Maktab dasturi bolalardan taqqoslay olish, tahlil eta olish, umumlashtira olish, ma'lum bir xulosa chiqara olish, shuningdek yetarli darajada rivojlangan bilish jarayonlarini talab etadi.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, tafakkur, analiz, sintez, mantiqiy tafakkur, motiv, layoqat.*

Kirish: Odatda har qanday tafakkur jarayoni biron narsadan taajjublanish, xayron qolish va natijada turli savollarning tugilishi tufayli paydo bo'ladi. Juda ko'p ota-onalar va ayrim tarbiyachilar ham bolalar ortiqroq savol berib yuborsalar, «ko'p maxmadona bo'lma», «sen bunday gaplarni qaerdan o'rganding», deb jerkib tashlaydilar. Natijada bola tashqi olam haqida o'z bilganicha tushunishga harakat qiladi. Ammo ayrim passiv va tortinchoq bolalar xech bir savol bermaydilar. Bunday bolalarga turli mashg'ulotlar va sayoxatlarda kattalarning uzlari savol berishlari va shu orqali ularni faollashtirishlari lozim.

Adabiyotlar Tahlili Va Metodologiya

Har qanday tafakkur biron narsani taqqoslash, analiz va sintez qilishdan boshlanadi. Shuning uchun biz ana shu taqqoslash, analiz va sintez qilishni tafakkur jarayoni deb ataymiz. Sayoxatlar bolalardagi tafakkur jarayonini faollashtirish va rivojlantirishga yordam beradi. Bolalar tabiatga qilingan sayoxatlarda turli narsalarni bir-biri bilan taqqoslaydilar va analiz hamda sintez qilib ko'rishga intiladilar.

Bog'cha yoshidagi bolalar shaxsining shakillanishiga ko'ra bu davrni uch qismga ajratish mumkin: Birinchi davr—bu 3–4 yosh oraligida bo'lib, bola emotsional jihatdan o'z–o'zini boshqarishning mustaxkamlanishi bilan bog'liqdir. Ikkinchi davr—bu 4–5 yoshni tashkil qilib ahloqiy o'z – o'zini boshqarish. Uchinchi davr esa shaxsiy ishchanlik va tadbirkorlik xususiyatining shakllanishi bilan harakterlanadi.

Maktabgacha yosh davrda bolaning ahloqiy tushunchalar borgan sari qat'iylasha boradi. Ahloqiy tushunchalar manbai bo'lib ularning ta'lim –tarbiyasi bilan shugullanayotgan kattalar, shuningdek, tengdoshlari ham bo'lishi mumkin. Ahloqiy tajribalar asosan muloqot, kuzatish, taqlid qilish jarayonida, shu bilan birga kattalarning ayniqsa onalarning maqtovi va tanqidlari orqali o'adi va mustaxkamlanadi. Bola doimo

baho, ayniksa maktov olishga harakat qiladi. Bu baho va maqtovlarning bola shaxsidagi muvaffaqiyatga erishishga harakat xususiyatining rivojlanishida, shuningdek, uning shaxsiy hayoti, hamda kasb tanlashida ahamiyati juda katta.

Bog`cha yoshidagi davrda bolalarda muloqotning yangi motivlari yuzaga keladi. U shaxsiy va ishbilarmonlik motivlaridir. Shaxsiy muloqot motivlari bu – bolaningtashvishga solayotgan ichki muammolari bilan bog`liq, ishbilarmonlik motivlari esa u yoki bu ishni bajarish bilan bog`liq bo`lgan motivlardir. Bu motivlarga asta – sekinlik bilan bilim, ko`nikma va malakalarni egalash bilan bog`liq bo`lgan o`qish motivlari qo`yiladi. Bu motivlar ilk bolalik davrdan boshlanib yuzaga keladigan bolalarning tabiiy qiziquvchanligi o`rnida paydo bo`ladi. O`zini ko`rsatish motivlari ham bu yoshda yaqqol namoyon bo`ladi. Bu motiv asosan bolalarning syujetli –rolli o`yinlarda asosiy rolni egallashga boshqalar ustidan raxbarlik qilishga, musobaqaga kirishishga qo`rqmasligida nima bo`lganida ham yutishga harakat qilishlarida ko`rinadi. Maktabgacha yosh davri bolalari uchun kattalar beradigan baholari juda muhim. Bolalar birinchi navbatda maishiy ahloq norma va qoidalarni, o`z majburiyatlariga munosabat, kun tartibiga rioya etish, xayvon va narsalar bilan muomila qilish normalarini egalaydilar. Bunday normallarni egallash bu yoshdagi bolalar uchun qiyin xisoblanib, ularni yaxshi o`zlashtirish uchun syujetli – rolli o`yinlar yordam berishi mumkin. Bog`cha yoshining oxirlariga kelib, ko`pchilik bolalarda aniq bir ahloqiy qarashlar tarkib topadi, shuningdek, odamlarga munosabat bilan bog`liq bo`lgan shaxsiy sifatlar ham shakllanadi.

3–3,5 yosh oraligidagi bolalar o`zlarining muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklariga o`z munosabatlarini bildiradilar va bu munosabat asosan ularning o`zlariga beradigan baholari asosida bo`ladi. 4 yoshli bolalar esa o`z imkoniyatlarini real baholay oladilar. Lekin 4 –5 yoshli bolalar hali shaxsiy xususiyatlarini idrok etishga va baholashga qodir emaslar, shuningdek o`zlari haqida ma`lum bir xulosani bera olmaydilar. O`z –o`zini anglash layoqati katta bog`cha yoshidan boshlab rivojlanib avval u qanday bo`lganini va kelajakda qanday bo`lishini fikrlab ko`rishga harakat qiladi. Bu esa bolalar beradigan «Men kichkina paytimda qanday bo`lgan edim?», «Men katta bo`lganimda qanday bo`laman?» singari savollarida ko`rinadi. Kelajak haqida fikr yuritib, bolalar kelgusida kuchli, jasur, aqlli va boshqa shu singari qimmatli insoniy fazilatlariga ega bo`lishiga harakat qiladilar.

Masalan, 6-7 yoshli bola tabiat haqida ayrim xodisalarnigina emas, balki organizmni tabiat bilan bog`liqligini va o`zaro ta'sirini ham tushunishi va o`zlashtirishi mumkin. 6-7 yoshli bolalar aqliy rivojlanishning natijasi bo`lib yuqori darajada rivojlangan ko`rgazmali obrazli tafakkur bilan bola atrof olamdagi predmetlarning asosiy xususiyatlarini va predmetlar orasidagi bog`liqlikni ajrata oladi. Shuni aloxida ta'kidlab o`tish lozimki, ko`rgazmali harakatli va ko`rgazmali obrazli tafakkur nafakat 6-7 yoshli bolalar, balki kichik maktab yoshidagi o`quvchilar aqliy rivojlanishida asosiy funktsiyani bajaradi. Bu borada bolada ma`lum bir ko`nikmalarning tarkib topganligi ham nixoyatda

muhimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar shaxsi rivojining cho'qqisi bo'lib, ularning o'z shaxsiy sifatlari, layoqatlari, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarini anglash, o'z-o'zini anglash xissining yuzaga kelgani xisoblanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Jabborova, M. (2021). THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE SOCIAL DEVELOPMENT OF SOCIETY. *Экономика и социум*, (6-1), 129-132.

2. Jabborova, M. (2022). BO'LAJAK PEDAGOGLARNI TAYYORLASH TIZIMIDA MALAKAVIY AMALIYOTNING ROLI. *Scientific progress*, 3(4), 167-173.

3. Kodiraliyevna, J. M. (2022). TARBIYACHI KASBINING MA'NAVIY AXLOQIY NEGIZLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(Special Issue 2), 64-70.

4. Zhabborova, M. R. K. (2021). Maktabgacha ta'lim sohasi talabalarida bosqaruvchanlik qobiliyatlarini rivojlantirish. *Молодой ученый*, (17), 394-395.

5. SultonaliMannopov, A., AbdusalomSoliev, U., & TokhirShokirov, R. (2021). Development of Uzbek National Singing Art during Independence. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 6845-6853.

6. Ismoilovich, I. M. (2021). THE SOCIETY IS AT A NEW STAGE OF DEVELOPMENT PRIORITY IN EDUCATION SYSTEM REFORM FUNCTIONS.

7. Ismoilovich, I. M. (2021, July). ISSUES OF TRANSFORMATION OF EDUCATIONAL EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES. In *Euro-Asia Conferences* (pp. 227-239).

8. Isroilov, M. (2022). The system of education and its interaction with the concept of spirituality. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(1), 88-93.

9. Арипов, З., & Сайдумарова, М. (2021). Zamonaviy o'qitish metodlari orqali iqtidorli o'quvchilarni tarbiylash va rivojlantirish. *Общество и инновации*, 2(12/S), 86-92.

10. Арипов, З. Т. (2020). ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНО-РЕЧЕВОЙ ГОТОВНОСТИ СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ. In *ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ* (pp. 108-112).

11. Toirjonovich, A. Z. (2022). XALQ O'YINLARINING ETNOPEDAGOGIK TASNIFI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(Special Issue 2), 77-81.

12. Toirjonovich, A. Z. (2022). BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(Special Issue 2), 92-96.

13. Nurbek, A. (2021). Psixologik Salomatlik Va Uning Mohiyati. *Барқарорлик ва Етакчи Тадқиқотлар онлайн илмий журнали*, 1(6), 666-669.

14. Nurbek, A. (2021). Management Psychology Leader and Its Characteristics. *Ижтимоий Фанларда Инновация онлайн илмий журналы*, 1(1), 13-16.

15. Nurbek, A. (2021, December). THE COMBINATION OF SOCIAL RELATIONSHIPS AND PSYCHOLOGICAL HEALTH. In *Conference Zone* (pp. 268-270).